

Emilia Wołyniec-Kurkowska

Uniwersytet w Białymstoku [e.wolyniec@uwb.edu.pl]

Indywidualizacja oddziaływań resocjalizacyjnych skierowanych do młodzieży nieprzystosowanej społecznie – w stronę skutecznej readaptacji społecznej prowadzonej przez Departament Probacji do spraw Nieletnich w Nowym Yorku

Abstrakt: Kategoria nieletnich sprawców przestępstw w amerykańskim systemie resocjalizacji podlega szczególnemu zainteresowaniu służb społecznych. Priorytetowy status wszystkich spraw nieletnich znajduje swoje odzwierciedlenie w licznych propozycjach wsparcia nastolatków objętych postępowaniem sądowym. Cechuje je odejście od polityki bezwzględnego karania na rzecz znalezienia skutecznych rozwiązań umożliwiających jednostce rehabilitację społeczną bez konieczności umieszczania jej w instytucji izolacyjnej. W niniejszym artykule opisane zostały metody pracy środowiskowej za pomocą programów resocjalizacyjnych realizowanych przy udziale społeczności lokalnej w Nowym Yorku. Ponadto w artykule omówiono klasyfikację nietanich przestępców, procedurę wszczęcia postępowania sądowego oraz scharakteryzowano poziom probacji. Przedstawione w pracy spostrzeżenia dotyczące praktycznego wymiaru realizowania oddziaływań wychowawczych względem młodzieży nieprzystosowanej społecznie sporządzone zostały na podstawie stażu odbytego przez autorkę w nowojorskim Departamencie Probacji do spraw Nieletnich.

Słowa kluczowe: Probacja, resocjalizacja, nieletni, społeczność lokalna, programy resocjalizacyjne.

Wstęp

Stany Zjednoczone bez wątpienia można uznać za jedno z państw, którego przedstawiciele wnieśli znaczny wkład w ewolucję systemów oddziaływań resocjalizacyjnych skierowanych do nieletnich na całym świecie. Rozwój poszczególnych podejść resocjalizacyjnych opartych na izolacji instytucjonalnej w stosunku do nieprzystosowanej społecznie młodzieży przez dziesiątki lat uchodziły za jedne z najsłuszniejszych rozwiązań. Zbyt późno zrozumiano, że alienacja prowadzi do wykluczenia społecznego, a tym samym do stygmatyzacji adolescentów, zwłaszcza w społeczeństwach zróżnicowanych rasowo i kulturowo¹ (Wołyniec, Chańko, 2016, s. 148). Problemy pojawiają się także wewnątrz instytucji, gdyż zwiększa się ryzyko prizonizacji. Młodzi ludzie są niezwykle podatni na negatywne wpływy rówieśnicze oraz przejawiają wzmożone tendencje do identyfikowania się z podkulturą więzienną. Ogromne koszty, które generuje resocjalizowanie nieletnich przez umieszczenie w placówce zamkniętej przy drastycznie zwiększającym się odsetku osób powracających na drogę przestępczą po opuszczeniu zakładu karnego, doprowadza państwo do finansowej katastrofy. Przedstawiciele amerykańskich służb zrozumieli zatem, że punkt ciężkości w projektowaniu oddziaływań resocjalizacyjnych powinien zostać przeniesiony na społeczność lokalną². Należy przeformułować cele resocjalizacji, poczynając od zmiany myślenia, w którym umieszczanie w stacjonarnej placówce to ostateczność, a nie standard. Wdrażanie do społeczeń-

¹ Funkcjonowanie zorganizowanych grup przestępczych na terenie Stanów Zjednoczonych, z punktu widzenia prowadzonych rozważań, ma jedną charakterystyczną cechę – podział gangów często wyznaczany jest pochodzeniem etnicznym ich członków. Grupy te odznaczają się szczególną brutalnością i szerokim zasięgiem działalności, a ich uczestnicy ścigani przez wymiar sprawiedliwości. Więzienia dla dorosłych i nieletnich w USA są przepełnione, a znaczny odsetek osób inkarcerowanych stanowią właśnie jednostki cechujące się zróżnicowaniem etnicznym, tworząc najczęściej podkulturę przestępczą także wewnątrz instytucji penitencjarnej. Biorąc pod uwagę owe przesłanki, należy podkreślić, że projektowanie działalności resocjalizacyjnej bez uwzględniania czynników kulturowych znacząco obniżyłoby jakość oddziaływań naprawczych.

² Stany Zjednoczone stanowią przykład wielu skrajnych i wzajemnie wykluczających się podejść w pracy z nieletnimi przestępcami. Od silnie punitivnego sposobu karania do nader liberalnego, momentami przypierającego bardziej formy pracy socjalnej niż działania o charakterze resocjalizacyjnym. Wypośrodkowanie kierunku pracy z młodzieżą nie jest łatwe, ale nie niemożliwe. Wydaje się, że wersję pośrednią ma stanowić rozwiązanie dotyczące odejścia od wyłącznie izolacyjnego wymiaru karania na rzecz programów korekcyjnych realizowanych w społeczności lokalnej. Takie programy cechują się różnym stopniem intensywności i czasu uczestnictwa. Zmiana podejścia do resocjalizacji nieletnich zaowocowała rozwojem zróżnicowanych programów profilaktycznych realizowanych w społeczności lokalnej. Przyczynia się to do zwiększania udziału nieletniego w projektowaniu oddziaływań resocjalizacyjnych, co powoduje wzrost odpowiedzialności za ten proces. Wdrażanie zasad zróżnicowanych oddziaływań resocjalizacyjnych przyczyniło się do zmiany paradygmatu z „Nothing Works” na paradygmat „What Works”, który w swej istocie podkreślał zasadność stosowania różnych form terapeutycznych z różnymi typami przestępców, w tym nieletnich.

stwa, a nie wykluczanie z przestrzeni życia społecznego. Umożliwienie/zidentyfikowanie rozwoju i wydobywania potencjałów tkwiących w samym nastolatku przy jednoczesnym odrzuceniu podejścia opartego na stosowaniu ujednoliconych/masowych rozwiązań. Spersonalizowanie doboru metod i środków wychowawczych uwzględniających wszelkie czynniki mogące stanowić zasób przy jednoczesnym minimalizowaniu czynników zagrażających³. System wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich tworzą mniej lub bardziej zintegrowane sieciowo i współpracujące organy ochrony porządku publicznego (sądy, policja), publiczne i prywatne agencje resocjalizacyjne, instytucje i organizacje pozarządowe zajmujące się dziećmi i młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym lub już będącą w konflikcie z prawem. Celem podejmowanych przez nie działań jest utrzymanie jednostki w stanie optymalnego funkcjonowania, rozumianego jako wejście na drogę rozwoju i podejmowania właściwych dla wieku ról społecznych, brak (ponownego) konfliktu z prawem, ale również zadośćuczynienie ofiarom oraz zapewnienie bezpieczeństwa społeczeństwu (Barczykowska, Dzierżyńska-Breś, 2015, s. 31).

Departament Probacji do spraw Nieletnich – jak działa system?

System sprawiedliwości wyodrębnia kilka kategorii nieletnich objętych jurysdykcją sądów. Rozpoczynając zatem rozważania na temat resocjalizacji nieletnich warto pokrótce omówić tę klasyfikację.

- *PINS (Persons In Need of Supervision)*, czyli osoba wymagająca nadzoru. Młodzież poniżej 18. roku życia, która nie chodzi do szkoły lub która zachowuje się w sposób uważany za niebezpieczny lub wymyka się spod kontroli rodzica/opiekuna/funkcjonariusza policji/szkoły lub sędziego. PINS są zwykle oskarżane o „wykroczenia statusowe”, akty uznawane za naruszenia z powodu statusu przestępcy jako nieletniego (wagarowanie, ucieczki z domu i spożywanie alkoholu lub zażywanie innych substancji psychoaktywnych).
- *Juvenile Delinquent*, czyli nieletni. Młodzież w wieku powyżej 7 lat i poniżej 16 lat, która popełnia czyn, który byłby przestępstwem popełnionym przez dorosłego, ale nie jest uważany za przestępcę odpowiedzialnego za jego/jej działania z powodu młodego wieku. Jednak nadal będzie pociągnięty do odpowiedzialności za swoje działania i przejdzie proces sądowy w sądzie rodzinnym.

.....

³ Warto również zauważyć, że nie tylko Amerykanie wnieśli cenny wkład w ewolucję systemów resocjalizacyjnych na świecie. Na liście państw, które uzupełniły lub wprowadziły nowe rozwiązania w tej dziedzinie, można umieścić też Wielką Brytanię. Doskonalony przez Brytyjczyków system profilaktyki i wsparcia nieletnich także zasługuje na uznanie. Wspólnym mianownikiem łączącym refleksję nad praktyką resocjalizacyjną w tych krajach może stanowić multiagencyjny i zdecentralizowany charakter tych działań (Wołyńiec 2016, s. 93).

- *Juvenile Offender*, czyli nieletni przestępca. Młodzież w wieku 13, 14 lub 15 lat, która popełniła poważne przestępstwo, rozpatrywane przez sąd dla dorosłych.
- *Youthful Offender*, młodociany przestępca. Każdy młodzieniec uznany za młodocianego przestępcę w wieku 16–18 lat, a następnie skazany. Sąd może przyznać status „młodocianego przestępcy” w zastępstwie wyroku skazującego, zmniejszając w ten sposób karę (In New York: An Overview of the Juvenile Justice System across the State, 2013, s. 5).

Na mocy ustawy o Przestępcach Młodocianych z 1978 roku ustanowiono, że nastolatki od 16. roku życia mogą odpowiadać przed sądem jako dorośli, jeśli przestępstwo będzie nosiło znamiona zbrodni ze szczególnym okrucieństwem. W praktyce amerykańskiej nie istnieje jednoznacznie określona dolna granica odpowiedzialności karnej, ponieważ w wielu przypadkach różnicują ją przypisy prawne obowiązujące w danym stanie (Farrington i in., 2004, s. 35). W Nowym Yorku kategoria wiekowa odpowiadająca nieletniemu przestępcy to wiek między 7. a 16. rokiem życia. Środki wychowawcze stosowane wobec dziecka w wieku wskazanym w powyższym przedziale są nieco łagodniejsze niż te stosowane wobec młodocianego, za którego w wyjątkowych okolicznościach może być uznane dziecko już w wieku od 13 do 15 lat⁴. Po niedawnej nowelizacji przepisów prawnych w przypadku zbrodni ze szczególnym okrucieństwem lub o wyjątkowej szkodliwości społecznej nieletni będą sądzeni jak dorośli od 17. roku życia⁵. O ile określenie dolnej granicy odpowiedzialności prawnej nieletnich może prowadzić do pewnych nieścisłości, to górna granica wieku, zgodnie z którą nastolatek przestaje funkcjonować w systemie prawnym jako nieletni czy młodociany, kończy się wraz z ukończeniem 21. roku życia. Pracownicy nowojorskich służb społecznych w ramach katalogu instytucjonalnych form oddziaływań z zakresu postępowania w sprawach nieletnich mają do dyspozycji wiele alternatywnych rozwiązań mających powstrzymać identyfikowanie się młodych ludzi ze statusem przestępcy.

Za niezwykle istotny fakt uchodzi to, że proponowane działania pomocowe bazują przede wszystkim na czynnościach podejmowanych na terenie społeczności lokalnej. Szczegółowe omówienie wpływu perspektywy kulturowo-społecznej w procesie formułowania tożsamości jednostki (w tym tożsamości dewiacyjnej) możemy znaleźć w pracach Marka Konopczyńskiego *Perspektywa kulturowo-społeczna*

⁴ https://www.nycourts.gov/courts/nyc/family/faqs_juvenile.shtml [dostęp: 5 grudnia 2017].

⁵ <https://thinkprogress.org/new-york-will-no-longer-prosecute-16-and-17-year-olds-as-adult-criminal-s-d0d6b9019677/> [dostęp: 10 grudnia 2017]. W kwietniu 2017 roku deputowani stanu Nowy York zwiększyli granicę wieku odpowiedzialności prawnej nieletnich. Zgodnie z zarządzeniem wszelkie przypadki cięższych przestępstw z udziałem nieletnich do 17. roku życia do października 2018 roku będą wracały do rozpatrzenia w sądach rodzinnych, a od października 2019 roku wszystkie osoby przed ukończeniem 18. roku życia będą sądzone jak osoby nieletnie. Do 2016 w szczególnych przypadkach młodzi ludzie w wieku 16 lat byli traktowani przez sąd jak dorośli sprawcy przestępstw. Zrozumiano jednak, że tak surowe podejście do karania w przypadku młodzieży przyczyniało się do pogłębiającej się demoralizacji, a także przeczyło możliwościom psychopoznawczym adolescentów.

przyjmuje założenie, że w wymiarach osobowościowych człowiek jest konstruowany przez wpływy szerszego kręgu kultury oraz wpływy socjalizacyjne węższego kręgu kultury. Wytworem kultury i mechanizmów socjalizacyjnych są wzorce, normy i wartości, które mają zasadniczy wpływ na ludzkie funkcjonowanie zarówno w kategoriach wewnętrznych (psychologicznych i aksjologicznych), jak i zewnętrznych (postaw i zachowań społecznych), (Konopczyński, 2013 s. 77–78). Wiesław Ambrozik podkreśla, że dotychczasowe działania resocjalizacyjne obecnie koncentrują się głównie na korekcji zachowań jednostki lub terapii, bez szczególnego zagłębiania się w biograficzno-środowiskowy kontekst niekorzystnych warunków i relacji społecznych, w jakich przyszło danej osobie wzrastać (Ambrozik, 2016, s. 160).

W amerykańskim systemie prawnym nie tylko wiek, ale i ciężar popełnionego przestępstwa, a nawet biografia przestępcza może warunkować przypisanie do określonej kategorii przestępcy. Klasyfikacja nieletnich sprawców przestępstw oraz wynikające z tego konsekwencje znajdują swoje odzwierciedlenie w procedurze urzędowej, wpływając przede wszystkim na przebieg postępowania wyjaśniającego oraz stopień intensywności proponowanych oddziaływań resocjalizacyjnych. Różnice można dostrzec już na samym początku i dotyczy ona właściwego organu sądowego rozpatrującego sprawę⁶. Może nim być zarówno sąd rodzinny, jak i sąd dla dorosłych. W przypadku dziecka uznanego za nieletniego organem właściwym będzie sąd rodzinny, w sprawach dotyczących młodoletnich przestępców zaś sąd dla dorosłych. Amerykański system prawny charakteryzuje wyjątkowa surowość, zwłaszcza względem dorosłych, dlatego też odpowiedzialność prawna nieletniego uznanego za pełnoletniego może przyczynić się do wydania o wiele surowszej kary niż miałyby to miejsce w sądzie rodzinnym.

Procedura wszczęcia postępowania wobec nieletnich zaczyna się na kilka sposobów. Najczęściej cały proces otwiera incydent aresztowania przez policję. W przypadku aresztowania dziecka oficer policji ma do wyboru kilka opcji umożliwiających uruchomienie procedury działań nastolatka⁷. Może podjąć decyzję o bezpośrednim przekazaniu dziecka rodzicom lub innym opiekunom prawnym. Wówczas na tym etapie policjant wręcza opiekunom prawnym nastolatka tak zwany **Family Court Apperance Ticket** wyznaczający termin spotkania z funkcjonariuszem probacji. Pracownik ten odpowiada za dalsze niezbędne czynności mające zabezpieczyć dziecko przed ponownym niewłaściwym zachowaniem. Ponadto policjant ma prawo doprowadzić nieletniego pod jurysdykcję sądu rodzinnego lub sądu dla dorosłych, gdzie już sam sędzia podejmie decyzję o dalszym przebiegu działań. W tym przypadku nieletni przebywa w izbie dziecka do czasu pierwszej

⁶ W nawiązaniu do hasła „dorosła zbrodnia, dorosła kara” (adult crime, adult time) młodzi ludzie, którzy popełnili poważne przestępstwa, będą traktowani jak osoby dorosłe. Takie podejście do karania, bez uwzględniania wieku sprawcy przestępstwa a skupieniu się na ciężarze popełnionej zbrodni, spowodowało zaostrenie kar w stosunku do nieletnich.

⁷ <https://www1.nyc.gov/site/acs/justice/juvenile-justice-process.page> [dostęp: 15 grudnia 2017].

rozprawy. Każde dziecko w tym miejscu zostaje objęte odpowiednimi/wstępnymi oddziaływaniami probacyjnymi, a następnie, jeśli sędzia wyda na to zgodę, może zostać przekazane rodzicom lub (w uzasadnionych przypadkach) w izbie dziecka przebywać będzie aż do czasu zakończenia rozprawy.

Praca z nieletnim w środowisku otwartym – przykłady alternatywnych rozwiązań w stosunku do stacjonarnej opieki instytucjonalnej

Family Assessment Program (F.A.P.)

Każda rodzina może uzyskać pomoc z Programu Oceny Rodziny (F.A.P.)⁸ świadczoną przez służby działające na rzecz dzieci (ACS) przy sądach rodzinnych. Dziecko poniżej 18. roku życia, które nie chodzi do szkoły lub zachowuje się w sposób niebezpieczny lub niekontrolowany. Często nie zgadza się ze swoimi rodzicami czy opiekunami prawnymi, a także buntuje się w stosunku do nauczycieli w szkole. Może zostać uznane za osobę wymagającą natychmiastowego nadzoru Person In Need of Supervision PINS. Niemal wszystkie postępowania w sprawie PINS są rozpatrywane w sądzie rodzinnym. Istnieje możliwość, że postępowanie w sprawie PINS może zostać rozstrzygnięte poza sądem za pośrednictwem Programu Oceny Rodziny (F.A.P.), który jest prowadzony przez Administrację ds. Dzieci (ACS) i Departament Probacji w Nowym Jorku⁹. F.A.P. zapewnia wsparcie rodzinom zmagającym się z codziennymi wyzwaniami, przyczyniając się do wzmocnienia roli rodziny, ograniczenia konfliktów i wzbudzenia klimatu zaufania wśród członków rodziny w stosunku do nawiązywania współpracy z lokalnymi instytucjami społecznymi. Pomaga rodzinom poradzić sobie z takimi problemami, jak ucieczka dziecka z domu, opuszczanie szkoły lub zachowania noszące znamiona demoralizacji, bez konieczności zwracania się do sądu. Personel F.A.P. może przekierować daną rodzinę do szerokiej gamy opcji terapeutycznych, takich jak interwencja kryzysowa, mediacja, poradnictwo rodzinne, instytucje wspierające w zakresie uzależnień chemicznych i behawioralnych, programy przemocy domowej, programy zarządzania złością, usługi w zakresie zdrowia psychicznego (Shubik i in. 2005, s. 5).

Alternatives-to-Detention

Programy alternatywne wobec zatrzymań (ATD) umożliwiają młodym ludziom z toczącymi się postępowaniami sądowymi poddanie oddziaływaniom reso-

.....

⁸ <https://www1.nyc.gov/site/acs/justice/family-assessment-program.page> [dostęp: 15 grudnia 2017].

⁹ https://www.nycourts.gov/courts/nyc/family/faqs_pins.shtml [dostęp: 15 grudnia 2017].

cializacyjnym w społeczności lokalnej zamiast w zakładach karnych. Administracja ds. Dzieci zarządza dwoma programami ATD: **QUEST i Way Home**¹⁰. Pierwszy realizowany jest w dzielnicy Queens i zapewnia usługi ATD dla nieletnich, których sprawy rozpatrywane są przez sąd rodzinny w tym rejonie Nowego Yorku. W razie potrzeby młodzież otrzymuje wsparcie z zakresu poradnictwa, doradztwa zawodowego, pomocy w odzyskaniu lub utrzymaniu zdrowia psychicznego. W skrajnych przypadkach zarówno młodzież, jak i ich opiekunowie, gdy potrzebują przerwy od siebie i/lub pomocy w rozwiązaniu ich konfliktów, mogą skorzystać z tak zwanej opcji wytchnienia (**Respite**) trwającej maksymalnie do 21 dni. W tym czasie nieletni przebywa w rodzinnym domu opieki mieszczącym się w dzielnicy jego zamieszkania.

Way Home to domowy program terapeutyczny przeznaczony do pracy z rodzinami, które nie chcą lub nie są w stanie zapewnić domu dla młodzieży, podczas gdy sprawa dotycząca przestępczości nieletnich jest w toku. Rodziny są w stanie wzmocnić swoje umiejętności i ograniczyć konflikty przez rodzinne konferencje zespołowe, intensywną terapię i, w razie potrzeby, wspomniane wcześniej 21-dniowe usługi opieki zastępczej. Way Home jest dostępny dla młodzieży, która ma sprawy dotyczące przestępczości nieletnich rozpatrywane przez sądy w dzielnicach Queens i Brooklyn.

Alternatives-to-Placement: Juvenile Justice Initiative (JJI)

Rozprawy, w których uczestniczą objęte postępowaniem osoby nieletnie, przypominają swoją scenerią te, które toczą się na sali rozpraw wobec dorosłych. Podczas takich rozpraw sędzia zapoznaje się między innymi z okolicznościami popełnienia czynu, dowodami, przeszłością kryminalną nieletniego, jego nastawieniem do popełnionego czynu. Wysłuchuje również, co ma do powiedzenia na temat przestępstwa prokurator, obrońca nieletniego, wszystkie inne potencjalne osoby zaangażowane w dane wydarzenie oraz sam oskarżony. Na sali rozpraw znajdują się także oficer probacji, który po zakończonej rozprawie przekazuje ustalenia wyroku odpowiednim służbom. Sędzia po przeanalizowaniu szczegółów akt danej sprawy może wydać sentencje dotyczącą decyzji o oddaleniu zarzutów lub zobowiązać do określonych czynności (dobre zachowanie, regularne uczęszczanie do szkoły, poddanie się terminowym testom wykrywającym substancje psychoaktywne) i/lub w połączeniu z dozorem oficera probacji. Sędzia ma także prawo do zobligowania nieletniego do uczestnictwa w wybranym programie resocjalizacyjnym z zakresu wspomnianego podejścia **Alternatives-to Placement (ATP)**. Do tak zwanych alternatyw wobec umieszczenia należą programy wychowawcze realizowane w społeczności lokalnej **Juvenile Justice Initiative (JJI)**

.....

¹⁰ <https://www1.nyc.gov/site/acs/justice/alternatives-detention.page> [dostęp: 1 grudnia 2017].

oraz przekierowanie pod dozór oficera probacji, czyli odpowiednika polskiego kuratora. Jest to niezwykle zintensyfikowana forma wsparcia, prowadzona w środowisku lokalnym, udzielana zarówno nieletniemu, jak i jego rodzinie. Cechami charakterystycznymi tego programu są możliwość kontaktowania się z opiekunem danej rodziny o każdej porze dnia i nocy oraz umożliwienie wizyt odpowiednich specjalistów w domu danego dziecka nawet kilka razy w tygodniu. Częstotliwość takich spotkań uzależniona jest od potrzeb nastolatka oraz potrzeb poszczególnych członków jego rodziny. Udzielane formy wsparcia polegają między innymi na pedagogizacji rodziców, przekazywaniu porad w zakresie promocji zdrowia psychicznego, podjęciu pracy terapeutycznej z osobami uzależnionymi oraz przewidywaniu trudności szkolnych. Zróżnicowanie oddziaływań probacyjnych odbywa się już na wstępie projektowania procesu resocjalizacji przez skategoryzowanie sprawy nieletniego do konkretnego poziomu probacji oraz skali prowadzonych oddziaływań.

- *Poziom 1*: Jedno spotkanie na miesiąc przez pierwsze sześć miesięcy połączone z zakwalifikowaniem do odpowiedniego programu. Możliwe również dwa spotkania zabezpieczające lub dwie rozmowy telefoniczne na kwartał.
- *Poziom 2*: Dwa spotkania miesięcznie przez pierwsze sześć miesięcy i połączone z zakwalifikowaniem do odpowiedniego programu. Również sześć dodatkowych spotkań na kwartał (rozmowy telefoniczne lub wizyty w terenie). Przynajmniej jedna wizyta w domu.
- *Poziom 3*: Zaczyna się z sześcioma kontaktami osobistymi i ośmioma kontaktami zabezpieczającymi na miesiąc. Częstotliwość wizyt może być stopniowo zmniejszana o poziomy kontaktu 1 i 2 (In New York: An Overview of the Juvenile Justice System across the State, 2013, s. 19).

W Stanach Zjednoczonych działa 2458 instytucji resocjalizacyjnych dla nieletnich. Organami prowadzącymi są podmioty państwowe (stanowe, lokalne) oraz prywatne. Poszczególne placówki różnią się skalą prowadzonych oddziaływań, charakterystyką klientów oraz stopniem izolacyjności. Biorąc pod uwagę powyższe kryteria i zastrzeżenia, wyróżnia się:

- *dzienne centra profilaktyki i terapii (nonresidential day treatment alternatives)*,
- *otwarte i półotwarte placówki resocjalizacyjne (non-secure juvenile residential facilities)* skoncentrowane na prowadzeniu działalności resocjalizacyjnej,
- *zamknięte placówki resocjalizacyjne (secure juvenile residential facilities)*, placówki o wysokim poziomie zabezpieczeń, które poza funkcją resocjalizacyjną pełnią również funkcję ochronną dla społeczeństwa (Barczykowska, Dzierżyńska-Breś, 2015, s. 34).

Programy realizowane w ramach Juvenile Justice Initiative:

- *Pathways to Excellence, Achievement and Knowledge (PEAK)*, czyli ścieżki do doskonałości osiągnięć i wiedzy – program dzienny i wieczorowy dla młodzieży, która została oddalona ze szkoły. Połączona z programami, którymi objęty jest dany nastolatek.

- *Advocate Intervene Mentor (AIM)*, czyli zapewnienie młodzieży opieki trenera umiejętności społecznych. Trener/opiekun przyczynia się do rozwoju więzi spajających jednostkę ze społecznością lokalną.
- *Every Child Has an Opportunity to Excel and Succeed (ECHOES)*, każde dziecko ma szansę odnieść sukces. Wykorzystuje model coachingu, aby stworzyć pozytywny związek między młodzieżą a osobą dorosłą, oraz aby podnieść kompetencje społeczne i emocjonalne jednostki (In New York: An Overview of the Juvenile Justice System across the State, 2013, s. 20).

Neighborhood Opportunity Network NeON czyli resocjalizacja w środowisku otwartym oraz przykład multiagencyjnego systemu oddziaływań resocjalizacyjnych

NeON to sieć współpracujących ze sobą takich podmiotów, jak organizacje społeczne, agencje rządowe, lokalne firmy oraz mieszkańcy danej społeczności. Wysiłek tych podmiotów społecznych koncentruje się wokół łączenia klientów objętych oddziaływaniami probacyjnymi zamieszkującymi daną społeczność z możliwościami, zasobami i usługami ich środowiska lokalnego. Inicjatywa NeON została uruchomiona przez Departament Probacji w Nowym Yorku w sierpniu 2011 roku. Jako zdecentralizowane, oparte na społecznościach podejście probacyjne, które jest dostosowane do unikalnych potrzeb dzielnic o dużej koncentracji osób w okresie próbnym. Projekt NeON jest przeznaczony dla klientów z grup średniego i wysokiego ryzyka, a jego konstrukcja jest mocno zakorzeniona w zasadach wspólnotowego inwestowania w siły społeczne oparte na idei sprawiedliwości naprawczej. Takie podejście polegające na reintegracji społecznej osób będących w okresie próby spowodowało utworzenie sieci placówek NeON w pięciu głównych dzielnicach Nowego Yorku. Lokalizacji placówek w każdej z pięciu dzielnic umożliwia funkcjonariuszom probacji bezpośrednią współpracę z klientem w jego społeczności lokalnej. Zaowocowało to także rozwojem formalnych i nieformalnych form kontroli społecznej w celu zapobiegania przestępstwom i recydywie (np. wdrożenie formalnego programu mentoringu rówieśniczego lub angażowanie rodziny klienta w proces oddziaływań korekcyjnych); rozpoznawanie i reagowanie na potrzeby społeczne dotyczące przestępców i społeczeństwa (przez takie środki, jak programy leczenia uzależnień od narkotyków, klasy maturalne i pomoc w uzyskaniu ubezpieczenia zdrowotnego); oraz promowanie zadośćuczynienia ofiarom i społecznościom zniszczonym przez przestępczość. Pracując w dzielnicach osób odbywających karę w okresie próby, funkcjonariusze probacji mają większe możliwości nawiązywania znaczących partnerstw z lokalnymi liderami, usługodawcami, pracodawcami i policją. W pewnym sensie sąsiedztwo staje się klientem wraz z klientem objętym oddziaływaniami resocjalizacyjnymi (McGarry i in., 2014, s. 1). W inicjatywie NeON określono trzy główne elementy skutecznego nadzoru: zaangażowanie klienta, budowanie sieci z lokalnymi organizacjami i zaangażowanie społeczności.

- **Zaangażowanie klienta.** Podstawą zaangażowania klienta jest poprawa sposobu, w jaki funkcjonariusze wchodzi w interakcje z każdym klientem. Pracownicy NeON zostali przeszkoleni w zakresie różnych technik poprawy interakcji z klientem. Jedną z takich technik jest rozmowa motywacyjna – zorganizowana forma komunikacji, która prowadzi klienta do ujawnienia rzeczy i osób, które są dla niego ważne, a następnie opiera się na tym, aby zaangażować klienta w ustalanie i osiąganie celów w leczeniu i nadzorze. Funkcjonariusze probacji są zobowiązani do znalezienia zasobów i usług, które będą odnosić się do minimalizowania ryzyka związanego ponownym popełnieniem przez klienta przestępstwa, zgodnie z ustalonym statystycznie narzędziem oceny ryzyka i potrzeb.
- **Lokalne tworzenie sieci.** Pracownicy NeON budują lokalną sieć, wykonując wizyty terenowe w lokalnych instytucjach społecznych. Stworzenie i rozmieszczenie siedzib NeON, współlokowanych z wybranymi instytucjami, również pomaga budować tę lokalną sieć i ułatwia spotkanie kuratorom z klientami.
- **Zaangażowanie społeczności.** Zaangażowanie społeczne odbywa się przez spotkania z wybranymi urzędnikami, liderami społeczności, lokalnymi firmami oraz instytucjami religijnymi i akademickimi w każdym miejscu. W ramach tych wysiłków każdy podopieczny NeON tworzy własną grupę interesariuszy. Grupy te zazwyczaj spotykają się co miesiąc i składają się z różnych członków społeczności, w tym mieszkańców, organizacji opartych na wierze, lokalnych członków stowarzyszeń sąsiedzkich, działaczy społecznych, a w niektórych przypadkach byłych lub obecnych klientów w okresie próbnym i członków ich rodzin. Skład grup interesariuszy różni się w zależności od ośrodka, ale każdy działa jako zasób dla funkcjonariuszy probacji, a także jako grupa wsparcia dla klientów w okresie próbnym (McGarry i in., 2014, s. 3–4).

Podejście NeON jest zmianą zarówno w miejscu, jak i sposobie, w którym świadczone są usługi opiekuńcze – takie, które podkreślają „bunkrową mentalność” probacji i stawiają na pierwszym miejscu zaangażowanie społeczności jako środek do sukcesu klienta (Fox A., Lockhart G., 2011, s. 20). Nie chodzi tylko o tworzenie biur, które znajdują się znacznie bliżej miejsca, w którym ludzie objęci dozorem probacyjnym faktycznie żyją i pracują, chociaż jest to bardzo ważne. Chodzi także o połączenie ich z najbliższymi organizacjami partnerskimi, które mogą im pomóc w znalezieniu pracy, dalszej edukacji, poprawie zdrowia i wzmocnieniu rodziny i sąsiedztwa (McGarry i in., 2014, s. 3).

Przegląd wybranych programów resocjalizacyjnych z uwzględnieniem intensyfikacji proponowanych form oddziaływań

Young Man's Initiative. Program powstał w sierpniu 2011 roku. Zakłada zwiększanie szans edukacyjnych młodzieży zróżnicowanej kulturowo i etnicznie, posiadającej dodatkowo problemy z prawem lub przejawiającej zachowania cha-

rakterystyczne dla demoralizacji. Działa na wzór szkoły, w której nauczycielami są mężczyźni. Wybór płci nauczycieli był celowy. Młodzież pochodzi często z rodzin dysfunkcyjnych, w których wzorzec męski został silnie zniekształcony. Nauczyciele mężczyźni często stanowią pierwszy pozytywny obraz mężczyzny w życiu nastolatków uczęszczających na zajęcia. Jednocześnie „odczarowują” obraz złego ojca, z którym często dzieci kojarzą przedstawicieli płci męskiej. W ramach YMI wykształciły się takie programy jak **AIM: Advocate Intervene Mentor**¹¹, czyli Intensywny Program Mentoringu i Wsparcia dla młodych ludzi w okresie próby. Uczestnicy są pod opieką wykwalifikowanych promotorów otaczających ich siecią wsparcia i stwarzających wiele sytuacji sprzyjających integracji podopiecznego z lokalnymi instytucjami społecznymi. Wiek uczestników to 13–18 lat. Typ osoby zakwalifikowanej do uczestnictwa w programie to młody człowiek z grupy wysokiego ryzyka, mający nawracające problemy z prawem lub taki, który uczestniczył we wcześniejszych programach, a do AIM trafił z powodu braku dostatecznego zaangażowania w poprzednie edycje programu. Każdy uczestnik AIM jest sparowany z promotorem, który odgrywa rolę mentora i terapeuty. Każdy promotor współpracuje z nie więcej niż czterema młodymi ludźmi w tym samym czasie i jest dostępny dla młodzieży i ich rodzin 24 godziny na dobę 7 dni w tygodniu.

Arches-Transformative Mentoring¹² to program mentoringu, który pomaga młodym dorosłym w wieku od 16 do 24 lat, mającym konflikt z prawem w przekształceniu postaw i zachowań, które doprowadziły do ich aktywności przestępczej. Program został zaprojektowany tak, aby mógł pomóc klientom ośrodków kuratorskich wydostać się spod dozoru wymiaru sprawiedliwości przez ponowne zaangażowanie ich w proces edukacji, pracy i przywrócenie ich do społeczności. Głównymi komponentami są proces grupowy, w czasie którego członkowie stanowią oparcie dla siebie nawzajem, oraz program nauczania realizowany przez odpowiednio przeszkolonych mentorów.

Cornerstone Mentoring, Podstawą programu jest pomoc uczniom w przejściu od szkoły podstawowej do szkoły średniej i gimnazjum aż do liceum. Uczestnicy spotykają się co tydzień w celu wyrównywania zaległości edukacyjnych oraz prowadzenia rozmów grupowych. Podczas zajęć rozwijanych jest wiele takich umiejętności młodzieży, jak czytanie poezji i próby tworzenia własnej, korepetycje, pomoc domowa, przygotowanie do testów do liceum i colleg’u, kluby matematyków, fotografia, zajęcia rekreacyjne (taniec, zapasy, boks, piłka nożna, koszykówka i inne), zdrowe żywienie i styl życia, szachy, sztuki walki, programowanie.

.....

¹¹ http://www.nyc.gov/html/prob/html/young_men/aim.shtml [dostęp: 10 grudnia 2017].

¹² http://www.nyc.gov/html/prob/html/young_men/arches.shtml [dostęp: 10 grudnia 2017].

Pathways to Excellence, Achievement, & Knowledge (PEAK) jest to edukacja ukierunkowana. Departament Probacji do spraw Nieletnich w Nowym Yorku współpracuje z dwiema lokalnymi szkołami i dwiema organizacjami non-profit, aby zapewnić intensywny program, który zapewnia uczestnikom całodzienne i całoroczne wsparcie. Do programu przystąpić może młodzież w wieku od 15 do 18 lat, a w szczególności młodzież, która otrzymała dyspozycję alternatywą do umieszczenia w placówce stacjonarnej z wyraźnym wskazaniem do wzięcia udziału w tym programie; lub nieletni, którzy naruszyli warunki zawieszenia wyroku; lub młodzież, która została ponownie aresztowana. Model PEAK charakteryzuje ścisła współpraca między Departamentem Probacji do spraw Nieletnich oraz Departamentem Edukacji mającym szczególne doświadczenie w pracy z uczniami z grupy wysokiego ryzyka, a organizacją społeczną (CBO). Kiedy szkoła jest w sesji, PEAK będzie działał w godzinach szkolnych, a także w okresie po szkole i wieczornych godzinach od 15 aż do 20 przez pięć dni w tygodniu. Programy PEAK łączą wzbogacenie oferty edukacyjnej o terapeutyczne i behawioralne zaplecze.

ECHOES (Every Child Has an Opportunity to Excel and Succeed) jest to program skierowany do grupy młodzieży wysokiego ryzyka, zarejestrowanych w sądzie rodzinnym. Dzięki uczestnictwie w programie młodzi ludzie będą nadal przebywać w swoich społecznościach. Mają obowiązek widywać się cztery razy w tygodniu z kuratorami. Funkcjonariusze probacji będą występować jako trenerzy umiejętności społecznych wzmacniający umiejętności społeczne i emocjonalne. Realizatorzy programu ECHOES współpracują z organizacjami społecznymi w taki sposób, aby pomóc młodym ludziom wejść na rynek pracy. Program jest alternatywą do umieszczenia w zakładzie poprawczym oraz umożliwia swoim podopiecznym zagazowanie się w płatne staże przygotowujące do pełnienia zawodu oraz wsparcie odpowiednio przeszkolonego trenera umiejętności społecznych. Uczestnicy mogący zakwalifikować się do udziału w programie to klienci probacji w wieku 14–18 lat, którzy otrzymali orzeczenie od sędziego z sądu rodzinnego i są zagrożeni wysyłaniem do instytucji zamkniętej. Program reprezentuje najwyższy poziom nadzoru nieletnich przestępców przez służby kuratorskie i ma trzy główne cele: nawiązanie relacji z osobą dorosłą, stosując model life coaching, zwiększenie kompetencji społecznych i emocjonalnych oraz zwiększenie szans do zajęcia pozycji zawodowej na rynku pracy. Na całość programu ECHOES składają się trzy poziomy.

- Poziom podstawowy, w którym następuje podpisanie kontraktu z uczestnikiem wraz ze spotkaniem zespołu, który ustala indywidualny plan działań wobec nieletniego (Schiraldi, 2013, s. 30)¹³.

.....

¹³ Taki plan ma wzmacniać kompetencje nastolatka w następujących obszarach: edukacja i zatrudnienie; programy w społeczności lokalnej; odpowiedzialność społeczna, prospołeczna aktywność, relacje rodzinne; zachowanie.

- Poziom ponadpodstawowy. Uczestnik rozpoczyna płatny staż w dwóch możliwych do wyboru miejscach praktyki: jako asystent w miejscach sportu lub jako przedstawiciel obsługi klienta. Zarabia od 7 do 15 dolarów za godzinę. Równocześnie w tym samym czasie prowadzący sprawę funkcjonariusze probacji/trenerzy ustalają spotkania z podopiecznymi, w których biorą udział także odpowiednio przeszkoleni wolontariusze. Spotkania mają na celu przedyskutowanie z podopiecznymi ich problemów, wyznaczonych celów i wyzwań oraz trudności, jakie się pojawiły w trakcie tygodnia.
- Poziom zaawansowany. Uczestnik kwalifikuje się do 20-godzinnego płatnego stażu realizowanego w wymiarze 3 dni w tygodniu. Funkcjonariusze probacji/trenerzy zbierają informacje z miejsc pracy o ich zachowaniu i zaangażowaniu. Doradca zawodowy pomaga w rozwoju pozostałych niezbędnych kwalifikacji zawodowych, a trener umiejętności społecznych spotyka się z nieletnim 1:1 i realizuje ustalony wcześniej indywidualny plan pracy.

Justice Community, program wspólnotowy (HJCP) zapewnia młodym dorosłym, w wieku 16–24 zamieszkujących dzielnicę Harlem oraz posiadających karę w zawieszeniu zdobycia doświadczenia zawodowego, dalszej edukacji i budowania relacji w ich społeczności. Podczas rocznego programu uczestnicy mają możliwość stworzenia profesjonalnego portfolio oraz udziału jako wolontariusz w projektach świadczeń społecznych, udziału w kursach alfabetyzacji i edukacji oraz możliwości uczestnictwa w warsztatach umiejętności społecznych. Uczestnicy jednocześnie otrzymują stypendium i nie muszą przebywać w areszcie.

Cure Violence¹⁴, program profilaktyki przemocy w społecznościach wysokiego ryzyka, które mają wysoki poziom przemocy zbrojnej. Strategia wykorzystuje doświadczenia młodych mężczyzn (zazwyczaj byłych członków gangów) występujących w roli „posłańców”. Organizacje gminne (CBOS) dbają o przeszkolenie pracowników z różnych instytucji. Odpowiednio przeszkolony personel ingeruje w konflikty za pomocą mediacji oraz zachęca młodzież do rozwiązywania sporów bez użycia przemocy. Pomaga również uporać się ze stratą bliskiej osoby zastrzelonej w porachunkach gangów. Pracownicy terenowi proponują młodzieży z najwyższego poziomu ryzyka rozwiązanie zniechęcające ją do życia na ulicach przez wdrożenie planu redukcji czynników zagrażających i włączanie do życia społeczności lokalnej wspieranej przez placówki ze środowiska lokalnego.

.....

¹⁴ <https://bronxconnect.org> dostęp z dnia [dostęp: 8 listopada 2017]. Program rozwijany jest przez prężnie działającą organizację pozarządową „Bronx Connect”. Jej głównymi celami jest pomoc młodym ludziom, zwłaszcza społeczności Afroamerykanów w wychodzeniu z gangów, minimalizowanie ryzyka recydywy oraz ukierunkowanie działań profilaktycznych w społeczności lokalnej.

Podsumowanie

Analizując zagadnienia z zakresu resocjalizacji nieletnich opisane w oparciu o doświadczenia nowojorskich przedstawicieli służb społecznych można dostrzec wyraźną tendencję do inwestowania w system profilaktyki i wsparcia społecznego w społecznościach lokalnych, rozwijając sieć instytucji w społecznościach zagrożonych procesami marginalizacji społecznej. W takim społeczeństwie, jak Stany Zjednoczone należy zwrócić szczególną uwagę na zróżnicowanie kulturowe i rasowe ich obywateli. Przeglądając się statystykom ewidentnie można zauważyć, że przedstawiciele populacji Afroamerykanów i Latynoamerykanów są w większości beneficjentami oddziaływań resocjalizacyjnych. Są to mieszkańcy dzielnic Nowego Yorku odznaczających się wysokim współczynnikiem przestępczości i ubóstwa. Fakt, że resocjalizacja instytucjonalna nie przynosi zakładanych rezultatów, uzmysławia nam wskaźnik recydywy, który z pewnością nie maleje, oraz przepełnione więzienia. Reintegracja społeczna przestępców, zwłaszcza nieletnich, odbywająca się w ramach środowiska lokalnego ma wiele zalet, które zostały szeroko opisane w niniejszym artykule. Implementacja rozwiązań wykorzystywanych przez Amerykanów może otworzyć przestrzeń do projektowania oddziaływań resocjalizacyjnych w większym stopniu zintegrowanych ze społecznościami lokalnymi wielu polskich dzielnic. Dodatkowo imponująco zróżnicowany wachlarz pod względem możliwych form i metod pracy z osobami w okresie próby może stanowić inspirację do rozbudowania wysoce spersonalizowanych programów resocjalizacyjnych dla nieletnich w naszym kraju.

Abstract: Individualization of social rehabilitation interventions directed to socially maladjusted young people – towards effective social readaptation conducted by the Department of Juvenile Probation in New York

The category of juvenile delinquents in the American social rehabilitation system is subject to special interest of social services. The priority status of all juvenile affairs is reflected in the numerous proposals to support teenagers in court proceedings. They are characterized by dropped out the policy of absolute punishment in order to find effective solutions enabling the individual to social rehabilitation without having to put it in an isolation institution. This article describes the methods of environmental work using social rehabilitation programs implemented with the participation of the local community in New York. In addition, the article discusses the classification of juvenile delinquents, to referral the procedure of legal proceedings against teenagers, and the levels of probation. The observations in the paper on the practical dimension of educational measures for socially maladjusted young people were drawn up on the basis of an internship held by the New York Juvenile Probation Department. **Key words:** Probation, social rehabilitation, juveniles, local community, social rehabilitation programs.

Bibliografia

- [1] Ambrozik W., 2016, *Pedagogika resocjalizacyjna. W stronę uspołecznienia systemu oddziaływań*, Oficyna wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- [2] Barczykowska A., Dzierżyńska-Breś S., 2015, *Resocjalizacja nieletnich w Stanach Zjednoczonych Ameryki*, „Resocjalizacja Polska”, nr 9/2015.
- [3] Farrington D.P., Langan P.A., Tonry M., *Cross-National Studies in Crime and Justice*, 2004, Washington.
- [4] Fox A., Lockhart G., *From the Ground Up: Promising Criminal Justice Projects in the U.S. and U.K.* (Policy Exchange: 2011), New York.
- [5] Konopczyński M., 2013, *Metody twórczej resocjalizacji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- [6] McGarry P., Yaroni A., Addie S., 2014, *Innovations in NYC Health and Human Services Policy Adult Probation and Neighborhood Opportunity Network Initiative*, VERA Institute of Justice, New York.
- [7] Schiraldi V.N., *NYC Department Of Probation: An Overview*, 2013, New York.
- [8] Shubik C., Khashu A., 2005, *A Study Of New York City's Family Assessment Program*, Vera Institute of Justice, New York.
- [9] Wołyniec E., 2016, *Przegląd wybranych programów prewencyjnych skierowanych do nieletnich – analiza zagadnienia w oparciu o Krajowe Standardy Wymiaru Sprawiedliwości dla Nieletnich w Wielkiej Brytanii*, [w:] *Tradycje i perspektywy optymalizowania profilaktyki społecznej i resocjalizacji*, (red.) P. Kwiatkowski, A. Szczółka, D. Kowalczyk, Wydawnictwo ATUT, Wrocław.
- [10] Wołyniec E., Chańko A., 2016, *Potrzeba rozwijania kompetencji międzykulturowych w wieloetnicznych społecznościach imigranckich – analiza zagadnienia w oparciu o problem zwalczania grup przestępczych w USA*, [w:] *Edukacja w warunkach wielokulturowości. Konteksty społeczno-metodyczne*, (red.) J. Nikitorowicz, Młynarczuk-Sokołowska, U. Namiołko, Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk.

Źródła internetowe

- [11] In New York: An Overview of the Juvenile Justice System across the State <https://networkforyouthsuccess.org/.../Youth-Justice-Overview-Final.pdf> [dostęp: 5 grudnia 2017].
- [12] https://www.nycourts.gov/courts/nyc/family/faqs_juvenile.shtml [dostęp: 5 grudnia 2017].
- [13] <https://thinkprogress.org/new-york-will-no-longer-prosecute-16-and-17-year-olds-as-adult-criminals-d0d6b9019677/> [dostęp: 10 grudnia 2017].
- [14] <https://www1.nyc.gov/site/acs/justice/juvenile-justice-process.page> [dostęp: 15 grudnia 2017].
- [15] <https://www1.nyc.gov/site/acs/justice/family-assessment-program.page> [dostęp: 15 grudnia 2017].
- [16] https://www.nycourts.gov/courts/nyc/family/faqs_pins.shtml [dostęp: 15 grudnia 2017].

- [17] <https://www1.nyc.gov/site/acs/justice/alternatives-detention.page> [dostęp: 1 grudnia 2017].
- [18] http://www.nyc.gov/html/prob/html/young_men/aim.shtml [dostęp: 10 grudnia 2017].
- [19] http://www.nyc.gov/html/prob/html/young_men/arches.shtml [dostęp: 10 grudnia 2017].
- [20] <https://bronxconnect.org> [dostęp: 8 listopada 2017].